

Araştırma Makalesi/Research Article
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2020; 2(1): 80-98
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2020; 2(1): 80-98

MEHMET HİLMİ'NİN BATI TRAKYA'DA YAYIMLANAN GAZETE YAZILARININ YANSIMALARI

Chousein MECHMET*

ÖZ: Lozan Antlaşması sonrası Batı Trakya Türklerinin basın yayın hayatında büyük ölçüde hareketlilik ve çeşitlilik görülmektedir. Öğretmen ve gazeteci kimliğiyle öne çıkan Mehmet Hilmi, Batı Trakya'nın teşkilat yapılanmasına katkı sağlamış yerel bir aydın profili sergiler. Lozan sonrası dönemde Mehmet Hilmi, Batı Trakya Türklerinin ilk dernek ve birlik teşekkülü olan "İskeçe Türk Gençler Yurdu"nun kurucuları arasında yer almıştır. Diğer yandan da Mehmet Hilmi, çıkardığı gazeteler ile basın camiasında adını duyurmuştur.

Mehmet Hilmi gerek kendi başına gerek arkadaşlarıyla beraber pek çok gazete ve derginin çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu gazetelerden biri, başyazarlığını yürüttüğü ve 1924 yılında yayımlanan *Yeni Ziya* adlı gazetedir. Batı Trakya Türklerinin ilk Türkçe gazetesi olan *Yeni Ziya*, Mehmet Hilmi isminin geniş çevrelerce duyulmasını sağlamıştır. Bunun ardından yayın hayatı kısa olan *Yeni Yol* ve *Yeni Adım* adlı gazetelerle de Mehmet Hilmi, Türkiye'deki değişimlerin destekçisi olmuştur. Harf inkılabına ve ona bağlı olarak eğitim sistemindeki aksaklıklara gazete yazılarıyla karşılık veren Mehmet Hilmi'nin, Batı Trakya'ya sığınan muhafazakâr yazarların görüşlerine de inkılap yanlısı söylemlerle mukavemet göstermesi beraberinde çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, e-posta: houseyin.mehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1348-4177

Geliş Tarihi (Received): 30.05.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 25.06.2020

Batı Trakya Türklerinin içine düştüğü sosyo-politik ikilemin, aynı zamanda kimlik ve aidiyet tartışmalarının gözlemlenebileceği bir dönemi resmeden bu yazılar bütünü, makalemizin konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya, Mehmet Hilmi, *Yeni Adım*, ideolojik tartışmalar.

REFLECTIONS OF THE MEHMET HİLMİ'S COLUMNS IN WESTERN THRACE NEWSPAPERS

ABSTRACT: After the Treaty of Lausanne, there is a great deal of activity and diversity in the media life of Western Thrace Turks. Mehmet Hilmi, who stands out with his teacher and journalist identity, displays a local intellectual profile that has contributed significantly to the organizational structure in the Western Thrace society. In the post-Lausanne period, Mehmet Hilmi was among the founders of the "Xanthi Turkish Youth Land", the first association and union organization of the Western Thrace Turks. On the other hand, he made a name for himself with the newspapers he published in the press life.

Mehmet Hilmi contributed to the publication of many newspapers and magazines both on his own and with his friends. One of these newspapers is *Yeni Ziya*, an editorial published in 1924. *Yeni Ziya*, the first Turkish newspaper of Western Thrace Turks, ensured the name of Mehmet Hilmi to be heard by large circles. After that, Mehmet Hilmi became the supporter of the changes in Turkey in *Yeni Yol* and *Yeni Adım* during their short publishing life. He led to many debates by building a revolutionist discourse against conservative writers, who had taken shelter in Western Thrace, with his articles that educational system is discussed as linked to the alphabet reform.

Our paper's subject is the writings that depict a period in which the visible discussions on the socio-political dilemma of Western Thrace Turks take place, as well as identity and belonging.

Keywords: Western Thrace, Mehmet Hilmi, *Yeni Adım*, ideological debates.

Giriş

Türk-Yunan ilişkilerinde 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması önemli bir dönüm noktasıdır. Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında sorunlar olmasına rağmen, Türkiye ile yakın ilişkiler ve siyasi iş birliği geliştirmek niyetinde olan Venizelos seçim zaferinden sadece on bir gün sonra, yani 30 Ağustos 1928'de Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü

(Aras) Bey'e ve Başbakan İsmet İnönü'ye mektup göndermiştir. Mektubunda Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı herhangi bir toprak talebi bulunmadığına inandıklarını belirtmiş, dolayısıyla mübadeleden kaynaklanan ekonomik ve teknik sorunların çözülmesinden sonra her iki devletin Türk-Yunan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını imzalayabileceği işaret edilmiştir.

Venizelos'un iktidara gelmesi akabinde Türk ve Yunan hükümetlerinin Batı Trakya Türklerinin kaderini etkileyecek yeni bir antlaşma için müzakereler başlattıkları bir dönemde, kâğıt üzerindeki hükümler kolayca çözülmüş gibi görünse de uygulama noktasında ciddi ayrışmalar 1930 yılına değin sürecek güvensizlik ortamının doğmasına yol açmıştır (Gürel, 1993: 37).

İşbu noktada Batı Trakya Türklerinin basın-yayın faaliyetlerinde kayda değer nitelikte hareketlilik ve çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu anlamda basın-yayın faaliyetlerinin ilkinin temsilen Mehmet Hilmi, *Yeni Ziya*, *Yeni Yol* ve *Yeni Adım* gazeteleriyle öncü bir rol oynamıştır.

Mehmet Hilmi, 1902 yılında Dedeoğaç'ın Sofulu ilçesine bağlı Babalar köyünde dünyaya gelmiştir. Balkan Harbi'nde köyü ve ailesi tarumar edilince geriye kalan köylüyle Dimetoka'ya bağlı Ahriyanpınar köyüne yerleşmiş, ilkokulunu da burada ikmal etmiştir. Balkan Harbi'nin devam ettiği süreçte kendisini himaye eden aileyle birlikte Uzunköprü'ye göç etmiştir. Savaşın bitiminde Edirne Valisi Hacı Adil Bey'in gösterdiği ilgi ve alakayla Edirne Lisesinin gececi kısmına yerleştirilmiştir. Daha sonra Edirne Muallim Mektebine geçmiş ve buradan başarıyla mezun olmuştur (Ali, 2015: 26).

İskeçe'nin Yenice bucağında belirli bir süre öğretmenlik yapmış, ardından İskeçe merkezde görevini sürdürmüştür. Anadolu'dan gelen

göçmenlerin okula yerleştirilmesiyle okul kapanmış, belirli bir süre işsiz kalmış ve tütün işçiliği yapmıştır (Ali, 2015: 26).

Öğretmen ve gazeteci kimliğiyle öne çıkan Mehmet Hilmi, Batı Trakya toplumunun teşkilat yapılanmasında öncü rol oynamış, diğer yandan da basın hayatında çıkardığı gazeteler ile adını duyurmuştur. Daha önceleri Selanik'te çıkan *Yeni Ziya* gazetesinin yayını durdurmasını, mübadele sonrasında faaliyetini İskeçe merkeze almasını fırsat bilerek imtiyaz hakkını üstlenir. 1924 yılında İskeçe Tütün Amele Kulübü binasında çıkarttığı bu gazete, Lozan sonrası Batı Trakya'nın ilk gazetesi olma özelliğini taşımaktadır (Ali, 2015: 28).

Yeni Ziya gazetesi işçilik, muhteva ve mahiyetini aşarak, Yunanlıların Türk halkına yaptıkları hileleri, reva gördüğü muameleyi cesurca dile getiren, coşkulu ve heyecanlı bir dille azınlık haklarını savunan bir gazeteye dönüşmüştür. Aşırı milliyetçi yazılar bulunduğu gerekçesiyle mahkeme kararıyla *Yeni Ziya* gazetesinin yayını durdurulmuş ve Mehmet Hilmi 1925 yılı başlarında tutuklanarak Limni Adası'na sürgün edilmiştir (Ali, 2015: 27).

Mehmet Hilmi ve arkadaşları bu olay üzerine 1926'da *Yeni Yol* isminde bir gazete daha çıkarmış, fakat kısa bir süre sonra bu gazete de farklı gerekçelerle aynı sona mahkûm olmuştur. Gazetecilik faaliyetlerine devam eden Mehmet Hilmi, 1927 yılında *Yeni Adım* gazetesini çıkarmıştır. Cumhuriyet dönemi devrimlerinin yılmaz savunucusu olarak nitelediği bu gazete, Batı Trakya Türklerinin birçok konuyu yakinen takip ettiği ve tartıştığı bir odak noktası hâline gelmiştir.

Yeni Adım gazetesinde çıkan yazılar sonrası Mehmet Hilmi yine Yunan hükûmeti tarafından Kithira Adası'na sürgün edilmiştir. Baskılar karşısında yılmadığı, hatta çalışmalarını daha da hızlandırdığı için son olarak da Larissa'ya gönderilmiştir (Ali, 2015: 27).

Mehmet Hilmi, 1931'de yakalandığı apandisit krizi neticesinde ameliyata alınmış, bütün çabalara rağmen kurtarılamayarak 29 yaşında

hayata gözlerini yummuş ve İskeçe'ye defnedilmiştir. *Yeni Adım* gazetesini Mehmet Hilmi'nin vefatı üzerine Bahri Raşit devralmış, 1930 yılına kadar yayımlanmaya devam ederek 253 sayı çıkmıştır (Eren, 1995: 162).

Mehmet Hilmi'nin Gazeteciliği ve Gazetecilik Çerçevesindeki Görüşleri

Mehmet Hilmi'ye göre *Yeni Adım*, Batı Trakya Türklerinin dili ve sesidir. Batı Trakya Türkleri her neyi istiyor ve söylüyorsa *Yeni Adım* da onu seslendirmektedir. Mehmet Hilmi yalnızca bu halkın refahına, mutluluğuna, ilerleme ve gelişimine yönelik çalışmak gayesinde olduklarının altını çizmektedir (Erdem, 2009: 5).

Mustafa Kemal'e derin hürmet besleyen Mehmet Hilmi'nin *Yeni Adım*'da çıkan bir yazısı onun savunduğu ilkeleri ve düşünce yapısını açıklar mahiyettedir:

“Değil yalnız Türkiye’de, dünyanın her tarafında her Türk ferdi, milletinin attığı adımlardan aynı derecede emin olduğu gibi, onları kalbinin en ateşli bir imanı ile, iradesinin bütün kuvvetiyle benimsiyor, takip ediyor... Bugün Kazan Türkleri’nden, Kafkas ellerindeki milletdeşlerimizden, Türkistan içindeki kardeşlerimizden başka bütün Acem ve Afgan milletleri Türkü bir numune olarak kabul ediyorlar... Bilhassa bu cihet, Türk milletinin, Türk inkılâbının diğer milletlere numune olması, her milletin Türkün yürüdüğü yolu bir zevkle, bir takdirle takip etmesi biz Garbi Trakyalı Türklere kıymetli dersler veriyor. Biz de Türküz. Bizim de aynı hislerimiz, aynı emellerimiz, hayata karşı aynı aşklarımız olduğu gibi, bizim de bu yeniliklere, yürüyüşlere, bu inkılâp esaslarına ihtiyacımız vardır. Garbi Trakyalı Türk de her taraftaki Türk gibi bunlara bigane kalmamıştır ve kalamaz. İlk hareketlerin Asya ortalarına kadar sızan cereyanları ve o kadar uzak ufuklara kadar yayılan akisleri, Garbi Trakya gibi yakın bir yere geçemez mi? O kadar uzaklardan görülen hakikat güneşi, bizim muhitimizden görülemiyor mu? Biz de medeniyet ve hayat ihtiyaçlarının verdiği tesirler altında değil miyiz? İşte

bütün bunlar Garbi Trakyalı Türkü, Türkün ilminin ortaya attığı yeni yollara aşık etti..." ("Türk İnkılâbı ve Garbi Trakya Türkleri", 1929: 1).

Mehmet Hilmi, Türk dünyasında birtakım yeniliklerin baş gösterdiğini, Batı Trakya Türklerinin de geride kalmayarak bu yenilik ve ilkeleri yakalamaları gerektiğini savunmaktadır ("Metin İman ve Sarih Vaziyet İsteriz", 1929: 1). Bunu hedef bilen gençlere büyük görev düştüğünü belirtir ("Gençlere Ehemmiyetli Vazifeler Düşüyor", 1928: 1), yılmak bilmez bir azim ve inançla inkılapların düşmanı olan cehalete karşı teyakuzda olmalarını salık vermektedir ("Türk İnkılâbı ve Garbi Trakya Türkleri", 1929: 1).

Ona göre "millet aşkı" her şeyin önündedir. Bu uğurda çıkacak engelleri aşmanın en esaslı yolu denge unsurudur ("En Ehemmiyetli Mi'yar", 1929: 1). Böylesi bir bilinç ve donanımla yeni neslin teşekkülü ancak umut vadedebilir ("Gümülcine Gençleri", 1929: 2). Bu düşüncelerle Mehmet Hilmi Gümülcine ve İskeçe'de Türk gençlik teşkilatlarının kuruluşuna öncülük etmiştir. İskeçe Türk Gençler Yurdu (1927), Batı Trakya Türk azınlığının ilk derneği olma özelliğini taşımaktadır (*İskeçe Türk Birliği, Batı Trakya Türklerinin Dernekler Tarihi 1*, 2003: 17). Mehmet Hilmi yeniliklerin kaçınılmaz ve elzem olduğunu, Latin alfabesine geçmenin ise ilerlemeleri yakalamak için öncelikli sayılması gerektiğini savunmaktadır ("Latin Rakamlar", 1928: 2). Yeni harfler kabul edildiği takdirde, okuyup yazmaktan mahrum köylü kalmayacaktır. İşte bu sebeple Türk dünyasının kabul ettiği yazı, Batı Trakya'da da öğretilmelidir ("Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz", 1928: 1).

Batı Trakya gibi bir bölgede halkı aydınlatmak için bu son derece önemlidir. Hatta kadınlar da bu yolda geri kalmamalıdır ("Vali Bey Hep Aynı Şeyi Söylüyor", 1928: 1). İlim ordusuna başka memleketlerde ne kadar ihtiyaç varsa, aynı orduya burada da misliyle ihtiyaç vardır ("Muallimlik En Şerefli Meslektir", 1929: 1).

Ne var ki bölgedeki müftüleri, kimi dinî yetkilileri, Yüzellilikler'i ve firarileri içine alan muhafazakâr kesim, dinî sakıncalar ileri sürerek 1928 yılının Eylül ve Ekim aylarından itibaren söz konusu yeniliğin karşısında yer almışlardır (Erdem, 2012: 165). Bu karşıtlığın sözcülüğünü *Yarın* gazetesi yapmıştır (“Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası”, 1929: 1). *Yarın* gazetesi Son Osmanlı Şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi'nin çıkartmış olduğu bir gazetedir (Öksüz, 2006: 97-106).

Yarın gazetesi, Türklerin Müslüman olmalarından itibaren Arap harflerini kullanmış olmalarından dolayı, bu alfabenin tercih edilmesinin her Müslüman cemaatin görevi olduğu bilinciyle yayın yapan bir gazetedir. Bu gazetenin İskeçe, Gümölcine, Dimetoka ile Dedeoğaç müftü ve cemaat reislerinin imzasıyla, Batı Trakya'da yeni Türk alfabesine geçilmesi aleyhinde bir beyanname yayınlaması ve desteklemesi Mehmet Hilmi'nin tepkisini çeker. Halkın görüşlerini temsil eden yayın organının *Yeni Adım* değil, *Yarın* gazetesi olduğunun belirtilmesine karşın Mehmet Hilmi “*Bu şahısların emelleri cahil halkın terinden iki yudum emmek*” notunu düşer (“Yeni Harfler ve Hocalar”, 1928: 1). Gitgide daha sert bir üslup takınarak medreseleri ve verilen eğitimi şu şekilde tanımlar:

“Beşeriyetin en büyük belaları olmak üzere medrese köşelerinde hazırlanan yavrular, düşünelim ki yarın en büyük belaların da hedefleri olacaklardır... Lakin bugün vaziyet hiç de dünkünü andırmıyor.

Dünkü medreselerin yerlerine bugünkü medrese namını taşıyan tembelhaneler, dünkü hakiki ilim adamları olan müderrislerin yerlerine bugün müderris namı taşıyan tembeller kaim olmuştur. Eskiden terakki ocakları olan bugünkü örümcekle medreseler, -milletlerin, izmihallerini hükümetlerin inkırazlarını, medeniyetlerin- hazırlamaktan başka ne yapıyorlar?” (“Acı Yaralar Dertler”, 1927: 1).

Mehmet Hilmi devamlı olarak medreselere ve medrese zihniyetine karşı çıkmaya devam etmiş, “Vakıflarımız Mahvoluyorlar... Cemaat

Sandalyesinin Menfaatperest Aşıkları Uyuklaya Uyuklaya, Bütün Vakıflarımızı Mahvedecek, Sandalyelerinin Pahasına Onları Kurban Verecekler” (1928: 1), başlıklı yazısında ise medreselerde okutulan/okunan ilmin, asıl hayatta karşılığı olmadığını anladığından beri insanların çocuklarını medreselerden aldığını yazmıştır. Burada yetişenlerin istisnasız insanlık için zararlı ve belalı bir karaktere bürüneceğinin de altını çizmiştir.

Mehmet Hilmi Yeni Adım gazetesindeki “Baba Nasihati” adlı yazısında şu görüşleri öne sürer:

“Bu memleketin bir bataklık içinde sürüklenmesi hocaların eseridir. Bugün hiçbir Hoca yoktur ki, millete bugünün ihtiyacından olan mevadî telkin etsin, ona bir çare gösterebilsin. Garbi Trakya içinde Gümülcine de şu kadar, İskeçe de bu kadar başı sarıklı hoca bulunuyor. Türk vakıflarının varidatı veya Türk ahalisinin cehaleti sayesinde bir tahtakurusu gibi hazırdan geçiniyorlar. Ve Avrupa hükümetlerinin ellerinde esir bir halde bulunuyorlar. ‘Din âlimiyiz’ diye ortaya çıkan koca sarıklı tenbeller, bugüne kadar milletin parasını yer, varidatını kemirir, ruhuna afyon akıtılırken acaba Müslümanların bu hallerinin nereden geldiğini düşünüyorlar mı? Bu ak kafalı kara belaların en birinci vazifeleri yine İslâmlar arasına nifak sokmak, şapka giyenleri, keman çalanları, çalışanları tekfir etmek, milleti serserim bir hale sokarak onu soymaktır. Hangi hoca köylü ‘Hasan Dayının’ çoluğu çocuğu ile didinerek çıkarmaya çalıştığı tütüne yardıma gitti? Hangi hoca, vaaza çıktığı bir köyün camiinde cahil köylüye;

- Köylüler, mektep yapınız! Mektepsiz milletlerin başında dinsizlik rüzgârı eser. Allah mektepte, ahret mektepte, dünya mektepte öğrenilir.

Bugün bunları yapacak halkı böyle iyi yollara sevk edecek tek bir hoca dahi gösterilemez. Bugün hocaların vazifesi kendi, ekmek menbalarını köreltmemek kasdıyla milleti cahil bırakmaktır. Mekteplerden dinsiz insan çıktığını söyleyerek halkın gözünü kör etmeye çalışırlar. Bugüne gelinceye kadar geri kalmamızın sebebi hep hocalardır. Zavallı cahil Müslüman zanneder ki, dünyada en doğru adam, en iyi adam cüppe ile sarığın altındadır. Bu sarıklılardan hangisi bu din için ölmüştür? Hangisi milleti için tehlikeye

göğüs germiştir? Ramazanda hoca beslemekle, müslümanlığımıza bir dirhem sevap katamazsınız. Yalnız çoluğunuzun çocuğunuzun boğazından keserek hazırcılara verdiğiniz paranın cezasını sadaka vermek, zekât vermek, hazırcı beslemek herkese mahsus değildir. En zengin tanınanlarımızdan, en fakir olanlarımıza kadar, sadakaya muhtacız. Zekâta ihtiyacımız var.

Hangimiz bankaya, sarrafa, bakkala olan borcumuzu ödeyebiliyoruz? Karılarımızın entarilerinin hacz edildiği bu günlerde hoca beslemek tam manasıyla sersemliktir. Allah bize niçin hocalara 'ekmek' vermediniz? demeyecek. Fakat "Niçin mektebe gidip de benim kitabımın içinde gösterilen şeyleri kendiniz öğrenmediniz, ben bu dini, bu kitabı hocalara değil herkese gönderdim" diyecek. Dün ağızlarına baktıkta ne kazandık? Hep bu yoldan gidersek hem indillahta, hem de bu dünyada en büyük günahları işleyenlerle beraber olacağız." (1927: 1).

Tanzimat'la birlikte süregelen mektep–medrese çatışmasının tezahürleri Türkiye'deki gelişmelere yüzü dönük olarak yaşayan, kültürel bağlamda kendi etrafındaki tarihî ve siyasi seyri anlama çabası güden Batı Trakya Türk toplumu için de geçerlidir. Bu tartışmalar neticesinde günümüze değin gelen farklı anlayışların ilk nüveleri bu tarihten itibaren irtibatlandırılarak şekillenecektir.

Mehmet Hilmi gazetesinin neredeyse her sayısına bu tartışmaları taşımayı vazife bilerek medreselerin "körelmiş fikirlerinden" bahsetmektedir.

Türkiye'deki rejim yanlısı aydın tabakayı örnek alan Mehmet Hilmi, *Yeni Adım* gazetesinde "Hocalara Sakın Bir Şey Koklatmayınız!" isimli makalesinde dönemin imam, vaiz ve müderrislerini "...Bu güne kadar hangi hocadan, hangi vakit bu millet bir istifade gördü? Bugün artık hocaya verilecek para haramdır. Çınarların altında, cami kapılarının önünde, medreselerin köşesinde 'filan şapka giydi gâvur oldu. Filan yazı yazdı dininden çıktı' demiyorlar mı? Bu sene Garbi Trakya köylerinin hiçbirisinde bir vaiz yer bulamamalıdır. Cenneti,

cehennemi evdeki ninelerimiz de anlatıyorlar. Abdesti, namazı herkes bilir. Bunun için hoca beslemeğe hacet yoktur." diyerek eleştirmektedir (1930: 3-4).

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yeniliklerin çoğu, Batı toplumundaki modernleşmeyi baz almıştır. Bu sebeple birçok uygulama ve yenilikler Batılılaşma merkezli yürütülmüş, din faktörünün rolü toplumda sınırlandırılmıştır (Subaşı, 2004: 117-118).

Mehmet Hilmi'nin Yazılarının ve Faaliyetlerinin Batı Trakya'daki Yansımaları

Batı Trakya Türkleri bulunduğu coğrafyanın yerlisi olmakla beraber Türk örf ve geleneklerine son derece bağlı, Osmanlı devletinin devamı ve bakiyesi niteliğini bariz şekilde taşımaktadırlar. Dinine son derece bağlı yaşayan bu toplumun kimliğini korumasında din faktörünün ne kadar önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu anlayıştan hareketle Mehmet Hilmi'nin "*Hocalara sakın bir şey koklatmayınız ve memleketin bir bataklık içinde sürüklenmesi hocaların eseridir.*" ("*Baba Nasihati*", 1927: 1) gibi ifadeleri toplumu ikiye bölmekten başka bir işe yaramamıştır. *Yeni Adım* gazetesindeki "Gençlik Himaye İster. Memlekette Türk Gençlerini Mahalle Kahvehanelerinden, Meyhanelerinden Kurtaracak Gençlik Müesseseleri Açmak ve Açılanlara Yardım Etmek Lazımdır. Yoksa İstikabelen Ölüyüz, Halen Ölü Bulduğumuz Gibi..." başlıklı yazısında Mehmet Hilmi'nin "*İskeçe gençlerinde derin bir uyuşukluk ve inkârcı bir ahlâksızlık vardır. Ahlâkları zayıf, ya mahalle kahvelerinde veya meyhanelerde veya bataklıkta. Gençlere gereken terbiye okullarda verilmemiştir. Okullardaki terbiye ana ve babasından aldığı aynı dayakla ve zorbalıkla öğretilmektedir*" (1927: 3-4) şeklindeki sözleri, azınlık insanının dine olan ihtiyacını göstermekle birlikte hocalar hakkında bu tür sözlerin sarf edilmesi, bize göre yazarın bir çelişki yumağı içinde bulunduğunun bariz bir göstergesidir. Yalnız yeni değerlere önem verip mevcut değerleri inkâr veya reddetme, geçmişten gelen değerlerin önemsenmemesi eğitimde kabul görmez. Bununla birlikte yalnız geleneksel

değerlerle yetinip yeni değerlerin inkârı durumunda ise eğitimin yeni kuşaklar üzerinde bir etki yaratması da beklenemez (Koçer, 1974: 67).

Mehmet Hilmi'nin medreselere ve dine karşı olumsuz sözlerine Mustafa Sabri de mukabele etmiş, böylelikle Türklük–Müslümanlık tartışmalarının önü açılmıştır.

Mustafa Sabri *Yeni Adım* yazarlarının Türkiye'deki yenilik yanlısı politikaları izlemek istediğini, Batı Trakya'nın farklı şehir ve mahallerinde onca bina bulunmasına karşın mektep için yer bulunamamasında asıl maksadın başka olduğunu vurgulamaktadır (Sabri, 1927: 3). Mustafa Sabri Mehmet Hilmi'nin medrese karşıtlığında, dinî temellere mukavemet eden bir art niyet taşıdığını belirten yazılar yazmıştır. Çünkü ona göre din; toplumsal olarak kurulu bu dünyanın gerçekliğini, günlük hayatlarını yaşamakta olan insanların arasını muhafaza eden mukavim bir unsurdur (Berger, 1993: 77).

Batı Trakya Türk toplumunun daha ilk yıllarında pozitivist bir anlayışla medreselere ve dine saldırı karşısında kendisini bulması şaşkınlık yaratmıştır. Hatta toplum gitgide kendini ve benliğini korumaya alarak yine dine, dinî değer ve normlara sahip çıkmada bütünlük sağlamıştır.

Yunanlı yazarın da belirttiği gibi 1919 ila 1939 yılları arasında eğitimin "Yenilikçiler" ile "Muhafazakârlar"ın çatışmasından ibaret olduğu görülmektedir. Kavganın nedeni politiktir. Bir taraf yeniliği benimserken diğer taraf eski harflerle öğrenim yapma hevesindedir. Bu sorunlar 1970 yılında çözülmüş gibi görünse de sorunların günümüze kadar geldiği görülmektedir. "Yenilikçiler" in daha çok şehir bölgesinde kasabalarda yaşadığı, Türkiye ile daha yakın ilişkilerde bulunduğu, "Muhafazakârlar" in ise dağ bölgelerinde barındığı ve Türkiye ile ilişkiler kurmada geciktiği görülmektedir. Bu politik ayırım kendisini eğitim ve öğretimde de öyle belirginleştirmiştir ki, Yenilikçiler yeni harfleri ve tatil gününün Pazar

olmasını benimserken, Muhafazakârlar ise eski usulde direnip tatil günlerinin Cuma olmasını istemişlerdir (Askuni, 2006: 83-84).

1928 yılında kabul edilen Harf inkılabı bir kültür değişimiydi. Mustafa Sabri bu değişimin farkındadır. O, *Yarın* gazetesindeki ("Latin? Harflerinin Dine Zararı Var mı?", 1928: 1) başlıklı yazısında bu konuya değinmiş ve Latin harfleriyle birlikte halkın kültüründen uzaklaşacağı inancını taşımıştır. Yeni harfleri kabul etmeyişi ve eleştirmesinin nedeni, *Kur'an*'ın unutturulmasına yol açabileceği düşüncesidir. Yani, Türkiye'deki inkılap hareketlerinin halkı dinden uzaklaştırdığı inancı burada kabul edilmek istenmemiştir.

1876 yılında devletin resmî dilinin Türkçe olduğuna ve devlet hizmetine gireceklerde Türkçeyi bilmek gibi bir niteliğin gerekliliğine dair hüküm konması, Latin harflerinin kabulünün zeminini hazırlamıştır (Okumuş vd., 2006: 267). Şerif Mardin'e göre, "*Latin alfabesinin kabulü, dilin Arapça ve Farsça sözcüklerden temizlenmesi, Türk kültürünün odağını İslâmiyetten uzaklaştırma girişiminin diğer bir yüzüydü.*" (2002: 231).

Harf inkılabı uygulaması ile birlikte azınlık eğitiminde de kavgalar alevlenmiş ve halk Muhafazakâr-Yenilikçi diye ikiye ayrılmıştır. Böylece okullar ayrılmış; köyler, mahalleler parçalanmıştır (Özgüç, 1974: 58). Bu çatışma o kadar ileriye gitmiştir ki mezarlıklar bile ayrılmıştır.

Mustafa Sabri *Yarın* gazetesinde "Şapkalı Türkler ve Müslüman Kabristanı" başlıklı makalesinde şöyle diyordu: "*Gayri Müslim Türklerden bundan sonra ölümler katiyen İslam kabristanına defin olunmayacaktır. Bunu böyle bilerek kendilerine mahsus kabristan tedarik etsinler.*" (1928: 1). Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nde yenileşme dönemi ile başlayan Modernist İslamcılar hareketi karşısında Mustafa Sabri doğrudan doğruya modernizme cephe almıştır.

Tartışmaların neşvünema bulduğu bu dönemlerde Batı Trakya Türk toplumunda, Osmanlı eğitim sistemi geçerliliğini aynen korumaktadır.

Özellikle *Yeni Ziya* ve *Yeni Adım*'ın sahibi Mehmet Hilmi'nin gerek medreselere gerekse dine hakarete varan yazılar yazması inkılapların benimsenmesini daha da geciktirmiştir. Mehmet Hilmi'nin hatası, gereken hazırlığı yapmadan okul açmaya heveslenmesidir. Yukarıda da değindiğimiz gibi yazılarında mektepler açılın demektir; fakat nasıl olacağını ve bunu kimlerin yapacağını belirtmemektedir.

Konuya açıklık getirmesi bakımından tam da bu noktada Mümtaz Turhan, Tanzimat anlayışının içine saplandığı buhranı sıralarken, elde yetişmiş talebe veya hoca yokken açılan okulların başarılı olamadığını söylemektedir. Aynı zamanda, yeniyi iyice yerleştirmeden, onu cemiyete hakikaten faydalı bir unsur hâline getirmeden eskiyi yıkmamanın sadece felakete sebep olacağını da belirtmiştir (Turhan, 2010: 177).

Söz konusu tartışmalara bir de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1961'de yazdığı günlükler gözüyle bakacak olursak, bakınız neler söylüyor:

"Hakikat şu ki biz sadece abeste ısrar ettik. Küçük emr-i vâkileri inkılâp ve ilerleme sandık. Din derslerinin, Arapça ve Acemcenin mektep programlarından kimsenin haberi olmaksızın çıkarılması gibi. Arkasından dil inkılabı, arkasından münevver enfasyonu ve bütün bir konformizm. Kadrosuzluk. Dışarıya bol adam gönderememek.

...

"Din meselesi ihmal edilmeyecekti. Kanalize edilecekti. Biz halkımızı kendi elimizle cahil kuvvete teslim ettik. Dini bir cenaze gömme meselesi yaptık. Türkiye Müslümandır; bu hakikati unuttuk. Laikliğimizi ilân ettik; fakat laik olmadık. Gizli ate'lik yaptık ve en sersem, yani her şeyi tesadüfe bırakarak. Bu suretle münevver köksüz kaldı. Her şeyi, yerine yenisini koymadan zedeledik.

.... Osmanlının beynelmileli birdenbire yeni bir beynelmilel aramağa başladı. Köy enstitüleri köylü ile devleti birbirinden ayırdı. Yavaş yavaş biri kendi hayatını yaşayan ve kendisi kalmak isteyen, öbürü muhitini beğenmeyen, ya da sola kaçan, yahut da kazanç imkânı arayan iki zümre

peydalandı. Münevver aşırı fikirlere, inkâra alıştı, yahut konformist oldu. Halk maziye döndü..." (Enginün ve Kerman, 2013: 326).

Batı Trakya'da bu tartışmalar sürgit devam ederken, eğitim konusunda yeterli sayıda öğretmenlerin nasıl karşılanacağı, ova ve dağ bölgelerinde mekteplerin kimler tarafından idare edileceği fikri üzerinde durulmamıştır. Mehmet Hilmi, *İnkılâp* gazetesindeki "İctimaî Yaralarımızdan" başlıklı yazısında bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

"Bizim için bu memlekette yeni muallim yetiştirmek bugün için kâbil değil. Gidip Türkiye'de bir muallim mektebinde okuyup bilâhare burada icrâ-yı sanata gelecek talebemiz yok. Ciddi işler, hakikî dertlerimizle uğraşacak harice talebe göndermeyi ve bu sûretle memleketimize muallim yetiştirmeyi düşünecek bir müessesemiz de mevcûd değildir. Mevcûd muallimlerin ellerinden çıkan yarım yamalak talebeler ertesi gün muallim oluyorlar. Demek oluyor ki yeni muallimler eskilerden daha az bilgili ve kâbiliyetli olmakla mektepçilik her gün biraz daha kuvvetten düşüyor. Bir muallim cemiyeti, mevcûd muallimlerin bilgilerine bilgi katabilir." (1930: 1).

Bu minvalde 1927'de açılan Türk Gençler Yurdu (İskeçe Türk Birliği) ile 1928 yılında kurulan Ümit Spor Kulübü (Gümölcine Türk Gençler Birliği) ve son olarak 1936 yılında kurulan Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği'nin faaliyetleri ve oynadıkları roller gençlerin kültürel kalkınmasına ve yenilikleri benimsemesine dönük olmuştur.

Batı Trakya'nın muhafazakâr gazetecilerinden Mustafa Hilmi'ye göre, birçok ilkokulda din dersi kaldırılmış ve temel İslâm bilgileri öğretilmez hâle gelmiştir. Mustafa Hilmi "İrfan Müesseselerimizin Acıklı Hali" başlıklı yazısında, devletin de bu işi görmezden gelerek körüklediğini söyler. Aynı zamanda bu yazıda, azınlık mekteplerinin ehliyetsiz kişilerin ellerinde olmasının yalnız din, ahlâk cihetinden değil, ilim, irfan sanat ve ticaret noktasında yarının Müslümanlarına karşı bugünün insanlarını ağır mesuliyetler altında bıraktığını ekler. Yazı, Hilmi'nin mekteplerde din

aleyhtarlığı yapıldığına ve bu şekilde çocukların zehirlendiğine dair tespitleriyle ilerler (1936: 1-2).

1934 yılından itibaren azınlıklardan Türkiye'ye kitlesel göçler tekrar başlayınca Türk hükûmeti, göçün sebeplerini anlamak üzere Atina Elçiliği memurlarından M. Recep'i görevlendirmiş ve ayrıntılı bir rapor hazırlamasını istemiştir. Raporunda göçü doğuran faktörler anlatılırken; *"köylerde okul ve öğretmen yetersizliği nedeniyle çocuklarını eğitememeleri, din adamı yetersizliği dolayısıyla dinî törenlerinin yapılamaması, okullarda Latin harfli Türkçe ile mi yoksa Arap harfli Türkçe ile mi eğitim-öğretim yapılması noktasında halk arasında çıkan ihtilafa"* dikkat çekilmektedir (Öksüz, 2006: 75-77).

Batı Trakya Türk toplumunun içinde bulunduğu eğitim durumunu anlamak için Mustafa Hilmi'nin *Müdafâ-i İslâm* gazetesinde yayımlanan "Mektep ve Medrese-4" başlıklı yazısındaki şu ifadelerine de göz atmak gerekir:

"Balkan harbine kadar Medreselerin yokluğu Garbi Trakya'da olmamıştır. Çünkü buradan bir talebe İstanbul'a gidip tahsilini tamamlardı. Türkiye'de medreselerin kapanmasıyla bu durum tamamen değişmiştir. Medreselerin bugünkü haline göre, kendilerinden yalnız imam yetiştirmekten başka bir faide beklemek aldanmak olur. Bu memlekete lazım olan muallimdir. Mekteplerden muallim yetişmesine imkân olmayınca bu boşluğu dolduracak ve bu ihtiyacı karşılayacak olan müessese yine medreselerdir. İyi yetişmiş bir muallim imam olabilir. Ancak her imam muallimliği ifa edemez. Bugün ise medreseden yetişen talebe içinde muallimliği yapacak kimse bulunmuyor. Çünkü muallimlik için lazım olan ulumu saire –her nedense– medreselerde gösterilmemektedir. Bu kabahat ise hiç şüphe yok ki, Medreselerde, evkaf komisyonlarında ve müftülerdedir. Bugün buradaki medreselerin hali/boş kimi yıkılmış kimi de yıkılmak derecesine gelmiş, 4-5 eve sahip olan bir adamın sokakta kalmasına benzer onun böyle sokak ortasında kalması o evlerin enkazından kendisine bir tek ev yapmaya akıl erdirememesi neticesi ve yine kendi kabahatidir. İşte vaziyet budur." (1935: 1).

Tanzimat döneminden beri devam eden okullaşma süreci, Batı'nın pozivistik düşünce sisteminin benimsenmesine neden olmuştur. Medreselerin kapatılıp yerine, yeni ve modern eğitim kurumları açılmadığı için yüksek din adamları yetiştirmenin kökü kurutulmuştur. Aydın kadronun dinden soyutlanmasının nedeni, 1950'lere kadar Türkiye'de hemen hemen hiç din âliminin yetişmemesi şeklinde önümüze çıkmaktadır (Türkdoğan, 2004: 688). Batı Trakya'da da durum bundan çok farklı değildir. Birçok yerde kadro ve alt yapı yetersizliği görülmektedir. Maddi imkânsızlıklar sebebiyle eğitim öncelikleri geri plana atılmıştır. Halk arasında baş gösteren ihtilaflar nevezuhur infialler doğurmuştur.

Sonuç

Mehmet Hilmi kısa yaşamında Batı Trakya basın-yayın hayatında adından söz ettirecek birçok gayrete imza atan, teşkilatçılık faaliyetleriyle de öne çıkan verimli bir yazardır. Gazete yazılarındaki üslubundan edebî yönünün son derece güçlü, aldığı eğitimin sağlam bir alt yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Mehmet Hilmi düşüncelerini kimi zaman heyecanla, kimi zaman da pervasızca dile getirmekten geri kalmamış, mahkûmiyet ve sürgünlere rağmen yazdıklarının arkasında durmuştur.

Türkiye'de aldığı eğitim gereği, Türkiye'deki gelişmelerin yakinen takipçisi olmuş, bu yeniliklerin Batı Trakya'ya taşınmasıyla ancak refah düzeyi yüksek bir toplum modeli yakalanabileceğini savunmuştur. Öğretmenlik mesleği yanında, siyasi tarafı ağır basan, gençlere rehber niteliğinde mücadeleci bir tavır sergilemesi ve teşkilat faaliyetlerine ağırlık vermesi bu açıdan anlamlıdır. Böylelikle düşüncelerinin sadece teorisini değil, pratiğini de icra etmiştir.

Mehmet Hilmi'nin yazılarının çerçevesi reformları destekler mahiyettedir. Bu reformların uygulanmasına dönük yazılarıyla gündemi belirlemiş, kendisine karşı çıkan gazete temsilcilerini ve yazarlarını hararetle eleştirerek yeni tartışmalar başlatmıştır.

Yunan devleti 1923-1930 yılları arasında Batı Trakya Türklerinin anavatan olarak benimsediği Türkiye'deki kimlik tartışmalarına gözünü çevirmiş ve bu tartışmalara dayanarak azınlığı birbirine düşürmeye çalışmıştır. Yine Yunan devleti *Yeni Adım* ve *Yarın* gazeteleri etrafında dönen bu tartışmalara halkın dikkatinin çekilmesini fırsat bilerek, bu ayrışmadan yararlanmak suretiyle imza koyduğu antlaşmaları hiçe saymıştır. Öte yandan büyük bir devletin vatandaşı olmanın özgüveniyle yaşayan Müslüman-Türkler, bir anda azınlık statüsüne düşmeleri sonucu, yaşadıkları psikolojik travma nedeniyle yeterince örgütlenememişlerdir.

Batı Trakya Türk toplumunun ekonomik açıdan düştüğü zafiyet, beraberinde kültürel düzeyin düşmesine, aralarındaki birlik ve beraberlik ruhunun zedelenmesine yol açmış, nihayetinde Yunan devletinin antidemokratik uygulamalarına topluca bir mukavemet gösterilemez olmuştur.

Bugüne bugün Batı Trakya'da yeni yasalar ve kararnamele eşliğinde baş gösteren kimlik ve alt kimlik merkezli bölünmelerin, tartışma ve ayrışmaların temelinde aslında bu gazetelerde yankı bulmuş tartışmaların derin izleri ve yönelimleri yatmaktadır. Bu tartışmalar neticesinde halk, bir yandan ekonomik sıkıntıyla mücadele ederken, diğer taraftan da eğitimin nasıl olacağını düşünmeye başlamış, enerjisini bu alanlarda tüketerek hukuki statüsünü geçerli ve muhkem kılacak asli konulardan uzak kalmıştır.

Kaynakça

ALİ, Rahmi (2015), *Batı Trakya'da Türk Edebiyatına Gönül Verenler*, Ankara: Bengü Yayınları.

ASKUNİ, Neli (Νέλλη Ασκούνη) (2006), *Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, [Í Ekpedefsi tis Mionotitas sti Thraki / Trakya'daki Azınlığın Eğitimi]*, Atina: Aleksandria Yayınları.

- BERGER, Peter L. (1993), *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Ali Coşkun (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci, KERMAN Zeynep (2013), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERDEM, Nilüfer (2009), "Mehmet Hilmi'ye Göre Batı Trakya Türklerinin 1930 Türk-Yunan Dostluğundan Beklentileri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 15-16, 1-30.
- ERDEM, Nilüfer (2012), "Mehmet Hilmi'nin 'Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türklerinin Yeni Türk Alfabesi'ne Geçmesi İçin Verdiği Mücadele", *T.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 157-177.
- EREN, Halit (1995), *Batı Trakya Türkleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- GÜREL, Şükrü Sina (1993), *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- İskeçe Türk Birliği (2003), *Batı Trakya Türklerinin Dernekler Tarihi 1*, Ksanthi (İskeçe).
- KOÇER, Hasan Ali (1974), *Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler ve Düşünceler*, Ankara: Şafak Matbaası.
- MARDİN, Şerif (2002), *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mehmet Hilmi (1927), "Acı Yaralar Dertler", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1927), "Baba Nasihati", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1927), "Gençlik Himaye İster. Memlekette Türk Gençlerini Mahalle Kahvehanelerinden, Meyhanelerinden Kurtaracak Gençlik Müesseseleri Açmak ve Açılanlara Yardım Etmek Lazımdır. Yoksa İstikabelen Ölüyüz. Halen Ölü Bulduğumuz Gibi...", *Yeni Adım*, 3-4.
- Mehmet Hilmi (1927), "Vakıflarımız Mahvoluyorlar... Cemaat Sandalyesinin Menfaatperest Aşıkları Uyuklaya Uyuklaya, Bütün Vakıflarımızı Mahvedecek, Sandalyelerinin Pahasına Onları Kurban Verecekler", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1928), "Gençlere Ehemmiyetli Vazifeler Düşüyor", *Yeni Adım*, 1-2.

- Mehmet Hilmi (1928), "Latin Rakamları", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1928), "Vali Bey Hep Aynı Şeyi Söylüyor", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1928), "Yeni Harfler ve Hocalar", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1928), "Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1929), "En Ehemmiyetli Mi'yar", *Yeni Adım*, s. 1-2.
- Mehmet Hilmi (1929), "Gümülçine Gençleri", *Yeni Adım*, s. 1-2.
- Mehmet Hilmi (1929), "Metin İman ve Sarih Vaziyet İsteriz", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1929), "Muallimlik En Şerefli Meslektir", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1929), "Türk İnkılâbı ve Garbi Trakya Türkleri", *Yeni Adım*, 1-2.
- Mehmet Hilmi (1930), "Hocalara Sakın Bir Şey Koklatmayınız!", *Yeni Adım*, 3-4.
- Mehmet Hilmi (1930), "İctimaî Yaralarımızdan", *İnkılâp*, 1-2.
- Mustafa Hilmi (1935), "Mektep ve Medrese-4", *Müdafa-i İslâm*, 1-2.
- Mustafa Hilmi (1936), "İrfan Müesseselerimizin Acıklı Hali", *Müdafa-i İslâm*, 1-2.
- Mustafa Sabri (1927), "Cevaba Değeri Yok Ama...", *Yarın*, 3-4.
- Mustafa Sabri (1928), "Latin? Harflerinin Dine Zararı Var mı?", *Yarın*, 1-4.
- Mustafa Sabri (1929), "Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası", *Yarın*, 1-2.
- OKUMUŞ, Ejder vd. (2006), *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, İstanbul: Özgü Yayınları.
- ÖKSÜZ, Hikmet (2006), *Batı Trakya Türkleri*, Çorum: Karam Yayınları.
- ÖZGÜÇ, Adil (1974), *Batı Trakya Türkleri*, İstanbul: Kutluğ Yayınları
- SUBAŞI, Necdet (2004), *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- TURHAN, Mümtaz (2010), *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2004), *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.